

درمان دارویی سرطان در منابع طب سنتی ایران

علی متولی‌زاده اردکانی^{الف}، مامک هاشمی^ب، مهدیه صفاکیش^ج، اکرم عالم باقری^د،

شکوفه برادران شکوهی^د، محمود مصدق^{د*}

^{الف} پژوهشکده‌ی ابن سینا، جهاد دانشگاهی، تهران

^ب دانشکده‌ی طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران

^ج دانشکده‌ی داروسازی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران

^د مرکز تحقیقات طب سنتی و مفردات پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران

چکیده

سرطان دومین عامل مرگ و میر در دنیا است. درمان انواع سرطان‌ها بسیار پیچیده بوده و کشف داروهای جدید ضد سرطان، با اثر بخشی بالا، سمیت کم که به صورت انتخابی بر سلول‌ها تاثیر گذاشته و ارزان باشند، از دغدغه‌های جوامع دارویی دنیا است. در روش‌شناسی کشف دارو، استفاده از اطلاعات موجود در طب سنتی از نقاط آغازین و قابل اعتماد می‌باشد. اگرچه در طب سنتی ایران سبب‌شناسی و درمان سرطان با علم پزشکی جدید متفاوت است، اما درمان دارویی یکی از پایه‌های اصلی درمان سرطان می‌باشد. به نظر می‌رسد معرفی داروهای مورد استفاده در طب سنتی به ویژه گیاهان دارویی، سرآغاز مناسبی برای تدوین پروژه‌های تحقیقاتی، جهت دستیابی به داروهای نوین در درمان سرطان می‌باشد. داروهای مورد استفاده در طب سنتی از نظر منشاء به سه دسته گیاهی، معدنی و جانوری تقسیم می‌گردند. در منابع بررسی شده در این مطالعه، ۲۰۱ گیاه دارویی، ۴۷ داروی جانوری و ۲۸ داروی معدنی برای درمان سرطان ذکر شده بود، که از ۲۰۱ گیاه دارویی، ۴۸ گیاه انتخاب و معرفی شدند. در این مطالعه، گیاهان دارویی که در طب سنتی ایران، جهت درمان سرطان مورد استفاده قرار گرفته‌اند، از منابع مربوطه استخراج و معرفی شده است. گیاهان دارویی ذکر شده از کتاب‌های الحاوی (رازی)، قانون در طب (ابن سینا)، مخزن‌الادویه (عقیدلی خراسانی) و اختیارات بدیعی (انصاری شیرازی) استخراج شدند. به علاوه گیاهان دارویی که آثار ضد سرطانی آن‌ها در طب امروزی مورد تایید می‌باشد، معرفی گردیده‌اند.

امروزه مطالعات آزمایشگاهی نشان داده‌اند، بسیاری از گیاهان استفاده شده در طب سنتی، دارای مواد آنتی‌اکسیدان بوده و یا در آزمایشگاه و مطالعات حیوانی دارای تأثیرات ضد سرطانی بر رده‌های سلولی می‌باشند. ۴۸ گیاه ذکر شده در این مقاله، نمونه‌ای از این ادعا است. از آنجا که آثار ضد سرطان بسیاری از این گیاهان هنوز مورد بررسی دقیق آزمایشگاهی قرار نگرفته است و با توجه به پتانسیل این گیاهان برای استفاده در درمان سرطان‌های گوناگون، پژوهش‌های آزمایشگاهی و بالینی بیشتری در این زمینه مورد نیاز می‌باشد.

واژگان کلیدی: طب سنتی ایران، سرطان، گیاهان دارویی، ورم صلب

تاریخ دریافت:
مهر ۹۰
تاریخ پذیرش:

مقدمه:

درمان‌های متداول سرطان، دارای عوارض جانبی جدی بوده و در بهترین حالت، تنها چند سال بر طول عمر بیماران می‌افزایند. با این حال هنوز سرطان، دومین عامل مرگ و میر در دنیا بوده و سالیانه حدود ۶ میلیون نفر در دنیا به دلیل انواع مختلف سرطان، جان خود را از دست می‌دهند (۱). درمان‌های طب مکمل، می‌توانند در کنترل سرطان سودمند واقع شوند؛ لذا تقاضای زیادی در جهت کاربردی نمودن، مفاهیم و رویکردهای طب مکمل در پیشگیری از سرطان وجود دارد.

طب سنتی ایران، یک مکتب جامع طبیبی بوده، که ریشه در تاریخ مردم ایران زمین دارد و دارای اصول، و مبانی منحصر به خود می‌باشد (۲). به استناد منابع و فهرست‌نامه‌های موجود، این طب، دارای هزاران منبع مکتوب بوده است. البته تعداد بسیار زیادی از این کتاب‌ها در طول زمان از بین رفته‌اند؛ اما هنوز تعداد قابل توجهی از آن‌ها در دسترس می‌باشند. این کتاب‌ها حاصل علم و تجربه‌ی چندین ساله‌ی طبابت دانشمندان بزرگی است که شهرت جهانی دارند. قطعاً تعداد سرطان‌ها و بدخیمی‌هایی که امروزه شناسایی شده‌اند، بسیار بیشتر از سرطان‌هایی است که در زمان تألیف منابع مورد نظر شناخته شده بودند، اما به هر حال دانشمندان قدیم نیز بسیاری از سرطان‌ها را می‌شناخته و درمان می‌کرده‌اند. از آنجا که رویکرد طب سنتی ایران، رویکردی کل‌نگر و اخلاقی است و به درمان بیماران پرداخته نه درمان بیماری، با درک اصول کلی درمان سرطان و مکانیسم‌های احتمالی این داروها، می‌توان آن را به سایر بدخیمی‌های شناخته شده‌ی جدید نیز، تعمیم داد.

در این تحقیق چهار کتاب، ۱- الحاوی از محمد بن زکریای رازی (کتاب‌های بیدستم و بیدست و یکم) تحقیق و ترجمه‌ی دکتر سلیمان افشاری پور از انتشارات فرهنگستان علوم پزشکی به سال ۱۳۸۴؛ ۲- قانون در

طب از ابن سینا، ترجمه عبدالرحمن شرفکندی از انتشارات سروش به سال ۱۳۶۷؛ ۳- مخزن‌الادویه از عقیلی خراسانی از انتشارات صفا، چاپ دوم به سال ۱۳۷۱ (عکس از روی نسخه‌ی چاپ شده در سال ۱۸۴۴ میلادی) و ۴- اختیارات بدیعی از علی بن حسین انصاری شیرازی، از انتشارات شرکت دارویی پخش رازی، مورد مطالعه قرار گرفته و داروهای مفردی که جهت درمان سرطان و معادل‌های آن در این کتاب‌ها بیان شده بود، استخراج گردیده است. این چهار کتاب از معتبرترین منابع در دسترس، طب سنتی ایران می‌باشند.

تعریف:

واژه‌های کانسر (به معنی خرچنگ یا سرطان) و کارسینوما، توسط بقراط در حدود ۵ قرن پیش از میلاد برای نام‌گذاری آماس صلب غیر قابل درمان به کار گرفته شد. و سلزوس نیز در قرن اول میلادی، واژه‌ی تومور را به جای آماس صلب به کار برد (۳).

سرطان یک بیماری است که توسط رشد غیر قابل کنترل و گسترش سلول‌های غیر طبیعی، شناخته می‌شود. سلول‌های سرطانی کنترل خود را بر چرخه‌ی سلولی از دست داده و به طور مداوم و بدون توجه به پیام‌های سلولی و فاکتورهای رشد، به تکثیر خود ادامه می‌دهند. اگر این گسترش به صورت کنترل نشده‌ای ادامه یابد، منجر به مرگ میزبان خواهد شد.

عوامل مختلفی اعم از عوامل محیطی (سیگار کشیدن، ارگانوسم‌های عفونی، مواد شیمیایی، تشعشعات و...) و عوامل درونی (جهش‌های ژنتیکی، هورمون‌ها، تغییرات سیستم ایمنی و...) در ایجاد این بیماری دخیل می‌باشند. این عوامل ممکن است همراه با یکدیگر به طور همزمان و یا به صورت پی‌در پی، در آغاز و یا تحریک ایجاد سرطان نقش ایفا نمایند (۴).

صرف نظر از عامل شروع کننده، گسترش بیماری از تغذیری ژنتیکی در سلول یک بافت آغاز خواهد شد

گیرند.

در روش اتنومدیکال با توجه به اطلاعات بدست آمده از مصرف دارویی گیاه، توسط مردم منطقه، گیاه جمع‌آوری و ارزیابی می‌شود. انتخاب گیاهان بر اساس منابع طب سنتی، با مطالعه‌ی این منابع صورت خواهد گرفت. بر اساس نتایج موجود، جمع‌آوری گیاهان بر اساس اتنوبوتانی و استفاده از منابع طب سنتی، از لحاظ تعداد ترکیبات مؤثر، بیشترین موفقیت را دارند (۷).

دانش طب سنتی می‌تواند جزئیاتی نظیر اثر بخشی، اندام مورد نظر، بهترین فصل جمع‌آوری گیاه و حتی منطقه‌ای که گونه گیاهی واجد اثر در آن می‌روید را، به راحتی برای ما بازگو نماید؛ چرا که با وجود ۵۰۰۰۰۰ گونه‌ی گیاهی موجود در کره‌ی زمین که هر کدام دارای اندام‌های مختلف گیاهی بوده و با توجه به وجود تنوع جغرافیایی و فصلی مؤثر بر نوع و میزان این ترکیبات، احتمال یافتن یک ترکیب فعال به صورت تصادفی بسیار اندک می‌باشد (۸).

سبب شناسی سرطان در طب سنتی ایران:

سرطان در منابع طب سنتی ایران در مبحث اورام یعنی ورم‌ها مورد بحث قرار گرفته و به اقسام «ورم صلب» و «آماس سرد» طبقه‌بندی می‌شود (۱۱-۹).

از دیدگاه طب سنتی ایران مواد غذایی پس از ورود به بدن و طی چهار مرحله‌ی هضم، به چهار نوع مایع روان (خلط) تبدیل می‌شوند که هر کدام در بدن نقش ویژه‌ای داشته و برای حفظ حالت سلامت و تعادل بدن، لازم می‌باشند. این چهار خلط عبارتند از: سودا، بلغم، دم و صفرا.

هر کدام از این اخلاط دارای یک نوع طبیعی و چند نوع غیر طبیعی می‌باشند. عوامل و شرایط مختلفی می‌توانند با تأثیر بر روند ایجاد اخلاط و یا تأثیر بر اخلاط پس از تولید آن‌ها، باعث ایجاد اخلاط غیر طبیعی گردند. وجود و تجمع اخلاط

(موتاسیون). موتاسیون باعث رشد سلول‌ها با سرعت بسیار بالا شده و نهایتاً گروهی از سلول‌های تکثیر شونده با ظاهری معمول تشکیل خواهد شد (هایپرپلازی).

برخی از سلول‌های هایپرپلاستیک ندرتاً دوباره دچار موتاسیون شده و نسل جدیدی از سلول‌ها با ظاهری غیر طبیعی تولید می‌نمایند (دیسپلازی) و موتاسیون بیشتر این سلول‌ها، منجر به تشکیل تومور خواهد گردید. این تومور ممکن است در همان محل اولیه باقی‌مانده و یا به بافت‌های مجاور حمله نماید و تومورهای جدیدی را در آن مناطق به وجود آورد (متاستاز). تومورها اغلب هتروژن و از نظر ژنتیکی ناپایدار هستند و این موضوع منجر به مقاومت دارویی آن‌ها خواهد شد (۵).

امروزه اکثر سرطان‌ها، در مان قطعی ندارند؛ اما برای جلوگیری از رشد و پیشرفت آن‌ها از روش‌های جراحی، پرتو درمانی، شیمی‌درمانی، هورمون‌درمانی، پیوند مغز استخوان و... استفاده می‌شود (۴). دارودرمانی هنوز یکی از روش‌های مناسب و مورد استفاده در درمان سرطان بوده و مراکز تحقیقاتی مختلف در دنیا و ایران، در تلاش برای دستیابی به داروهای مؤثر با اثر انتخابی بر سلول‌های سرطانی و اثر کمتر بر سلول‌های سالم، می‌باشند. در این راستا گیاهان دارویی منبع بسیار بزرگ و امید بخشی جهت کشف داروهای جدید می‌باشند (۶). انتخاب این گیاهان می‌تواند به صورت تصادفی و یا بر اساس تاکسونومی، فیتوشیمی، اکولوژی، اتنوبوتانی و نیز از طریق مطالعه‌ی منابع طب سنتی انجام گیرد.

در جمع‌آوری گیاهان به صورت تصادفی، تمامی گونه‌های در دسترس، بدون توجه به دانش و تجربیات قبلی جمع‌آوری می‌شوند. در مدل تاکسونومیک، گیاهان مربوط به یک جنس یا خانواده‌ی خاص مورد توجه بوده و ممکن است از نواحی مختلف جمع‌آوری و مورد ارزیابی قرار

هنگام لمس حرکت نمی‌کند و دارای چسبندگی به بافت‌های اطراف است؛ در زیر بغل و گردن شایع‌تر دیده می‌شود. خن‌زیر به صورت توده‌هایی در گردن که در گوشت فرو رفته دیده می‌شود و از خصوصیات آن ازدیاد تعداد است؛ به همین علت گاهی به صورت خوشه‌ای نمایان می‌شود. خن‌زیر از جنس غده‌های سقیروس است، شاید منظور، غدد لنفاوی بدخیم در این دو ناحیه بوده باشد.

سقیروس: سرطانی است که حس درد و ضریان نداشته و حرارت و رگ‌های برجسته نیز در آن وجود ندارد. امروزه به نوعی از سرطان پستان که توده‌ی بسیار سخت و سنگ مانندی ایجاد می‌کند، گفته می‌شود.

جذام: سرطان پراکنده‌ای در تمامی بدن است که به علت پراکنده شدن سودا در بدن می‌باشد؛ به عبارتی سرطان، جذام یک عضو است و جذام، سرطان همه‌ی تن می‌باشد (۱۱، ۱۲، ۱۳).

تفاوت ورم سرطانی و سقیروس در این است که ورم سرطانی درد داشته و نوعی تطپیدن دارد و به سرعت افزایش می‌یابد و به اصطلاح باد کردگی به همراه دارد. در ورم سرطانی شعباتی رگ مانند شبیه پای خرچنگ از ورم به اطراف کشیده شده‌اند. ورم سرطانی اکثراً بدون سابقه ظاهر می‌شود؛ اما ورم سقیروس (سخت) از ورم گرم نتیجه می‌شود. ورم سقیروس هیچ حساسیتی ندارد. ورم سرطان اکثراً در اندام‌های متخلخل و نافشرده پدید می‌آید. به همین جهت در زنان شایع‌تر است (۱۴).

درمان

درمان بیماری‌ها در طب سنتی ایران از یک اصول کلی پیروی می‌نماید که برای درمان سرطان نیز این اصول رعایت می‌گردد. بدین ترتیب که ابتدا تصحیح تغذیه صورت گرفته، سپس در مان دارویی انجام می‌شود و در نهایت اقدامات عملی مانند فصد و جراحی صورت خواهد گرفت.

غیر طبیعی باعث بروز بیماری خواهد شد.

در طب سنتی ایران، سرطان نوعی ورم سرد بوده که بیشتر به تجمع سودای غیر طبیعی نسبت داده می‌شود. در برخی موارد، ورم‌های بلغمی را نیز، می‌توان معادل بدخیمی در نظر گرفت. ورم سرد، ورمی است که از خلط‌های سرد مزاج بدن به وجود آید. انواع ورم سرد عبارتند از:

- ۱- ورم بلغمی
- ۲- ورم سوداوی (شامل ورم سقیروس و ورم سوداوی)
- ۳- ورم بادی (۹).

سبب شناسی سرطان در منابع مختلف طب سنتی ایران بدین شرح می‌باشد: غلبه‌ی خلط سوداوی، بسیاری خلط، بدی قوام خلط، آمادگی عضو مبتلا، ضعف قوه‌ی هاضمه‌ی عضو مبتلا و ضعف قوه‌ی دافعه‌ی آن، تغییر اخلاط اربعه به سمت سودا به خصوص سودای سوخته، مصرف زیاد مواد غذایی سودازا از قبیل: پیاز، بادجمن، گوشت گاو، عدس، گوشت جانوران وحشی، شراب سیاه غلیظ و ادویه گرم، تبدیل برخی بیماری‌ها به سرطان مانند: بیماری‌های پستان و مسامیر در صورت عدم معالجه و ایجاد زخم‌های بدخیم در اثر بعضی از انواع زالو (۱۰-۱۲).

واژه‌ی سرطان در منابع طب سنتی دربرگیرنده‌ی تمام موارد بدخیمی نبوده، بلکه واژه‌های دیگری نیز وجود دارند که با توجه به توضیحات داده شده به مواردی از بدخیمی‌ها، اشاره دارند.

سلعه: غده‌ی کوچک زیرپوستی است که قوام گوشتی یا خشک داشته و دور آن را غشایی محدود نموده است و در لمس، زیر دست حرکت نموده و از انواع ورم‌های بلغمی است.

مسامیر: از جمله آماس‌های سرد بوده که قوام نرمی دارد. **ثالیل:** از جمله آماس‌های سرد بوده که قوامی نرم دارد.

خن‌زیر: آماسی کوچک و صلب در زیر پوست که بر خلاف سلعه در

تخم مرغ عسلی استفاده نمود. اگر ورم سرطانی کوچک باشد، باید با جراحی آن را خارج نمود و علاوه بر اصل ورم هر چه که از ورم تأثیرپذیر شده و منشعب شده است را نیز به کلی ریشه کن نمود، به طوری که چیزی از آن باقی نماند که از ورم آبیاری شود. باید اجازه داد خون زیادی از محل جراحی شده، بیرون بریزد. پاک سازی با خون گیری و اسهال نیز ممکن است صورت پذیرد و ممکن است پس از بریدن ورم، نیاز به گذاشتن داغ بر جای بریده شده باشد. از داروهای مالیدنی نیز بر جای سرطان زده استفاده می شود (۱۵).

کتابهای مورد بررسی

چهار کتاب الحاوی از محمد بن زکریای رازی، قانون در طب از ابن سینا، مخزن الادویه از عقیلی خراسانی و اختیارات بدیعی از علی بن حسین انصاری شیرازی جهت استخراج داروهای مفردی که به منظور درمان سرطان مورد استفاده بوده است، مورد بررسی قرار گرفتند.

۱. الحاوی

کتاب الحاوی اثر محمد پسر زکریای رازی، متولد ۲۵۱ ه.ق می باشد. واژه رازی به مفهوم منسوب به «ری» است که یکی از شهرهای مهم ایران در آن زمان بوده است. کتاب الحاوی یک دوره کامل طب تا زمان رازی می باشد که وی در آن اقوال و عقاید اطباء سلف یونانی، رومی و ایرانی را جمع آوری نموده، آنگاه با توجه به نظریات و تجربیات خود در بیمارستانها، آنها را تدوین نموده است. از اینرو، الحاوی تا اواخر قرن چهارم هجری، جامع ترین کتاب طبی در تمدن اسلامی بوده است.

تعداد مجلدات این دایرة المعارف طبی به اقوال مختلف از ۱۸ تا ۷۰ جلد می باشد. این کتاب مشتمل بر تجارب شخصی و بالینی رازی بوده و بزرگترین، معتبرترین و طولانی ترین

◀ درمان ورم های سست بلغمی:

پرهیز از غذاهای مولد بلغم، پاک سازی بدن از خلط بلغم به وسیله اسهال و سپس داروهای موضعی خشکاننده و تحلیل برنده (۱۵).

◀ درمان ورم سلع (سلعه) :

درمان ورم سالع با بریدن و خارج نمودن ورم صورت می گیرد. روشی که درباره ی نحوه ی دقیق خارج نمودن این ورم در منابع طب سنتی بیان شده است، بسیار نزدیک به روشی است که امروزه جهت خارج نمودن لیپوم های زیر جلدی مورد استفاده قرار می گیرد (۱۵).

◀ درمان خنازیر:

درمان خنازیر با پاک سازی بدن از طریق قی و اسهال، خوردن غذای کم مایه و لطیف و استفاده از داروهای ترکیبی موضعی صورت می پذیرد (۱۵).

◀ درمان سقیروس:

درمان سقیروس با پاک سازی بدن بیمار صورت می گیرد. اگر خون بیمار سیاه رنگ باشد، پاک سازی از راه خون گیری و سپس داروهای تحلیل برنده و نرم کننده خواهد بود. برای درمان سقیروس دو روش ذکر شده است که عبارتند از:

۱. تحلیل بردن ورم با استفاده از داروهایی با درجه ی خشکانندگی کم و ورزش دادن اندام.
۲. نرم نمودن ورم و رساندن غذای بیشتر با مالش و داروهای مالیدنی به عضو (۱۵).

◀ درمان ورم سرطان :

درمان در مراحل ابتدایی، می تواند از بزرگتر و چرکی شدن سرطان جلوگیری نموده و یا باعث شفای بیمار گردد. اگر ورم سرطان درون بدن پنهان باشد، به گفته ی بقراط بهتر است آن را با درمان تحریک ننموده، بلکه آن را به حال خود گذاشته و از غذاهای سردی بخش و رطوبت زا از قبیل آجوه، ماهی و

است که در زمینه داروهای مفرد در دسترس می‌باشد. منابع و کتاب‌هایی که به گفته‌ی مؤلف در تألیف این کتاب از آن‌ها استفاده شده عبارتند از:

۱. قانون شیخ‌الرئیس
  ۲. ادویه قلبیه شیخ‌الرئیس
  ۳. جامع ابن بیطار
  ۴. جامع بغدادی (ما لایسع للطیب (جهله)
  ۵. تذکره شیخ داوود انطاکی (تذکره اولی الالباب)
  ۶. ارشاد شیخ اسماعیل بن هیبة الله
  ۷. ترجمه تذکره ابوریحان بیرونی مشهور به سویدی
  ۸. اختیارات بدیعی حاج زین‌الدین عطار
  ۹. تحفة المؤمنین حکیم میر محمد تنکابنی
  ۱۰. مفردات حکیم معتمد الملوک علوی خان
  ۱۱. دستور الاطباء (اختیارات قاسمی) حکیم محمد قاسم ملقب به هندوشاه
  ۱۲. مجربات افضلی، حکیم میر محمد افضل
  ۱۳. حواشی حکیم میر عبدالحمید بر ادویه هندی کتب تحفة المؤمنین و چند کتاب دیگر یونانی، عربی و فارسی، به علاوه‌ی آنچه از افراد مورد اطمینان شنیده و تجربیات شخصی مؤلف.
- عقیلی در این کتاب ماهیت، طبیعت و افعال داروها، منافع و خواص عمومی و اختصاصی آن‌ها در امراض از سر تا پا، مضار و اصلاح آن‌ها و مقدار مصرف و بدل آن‌ها را، ذکر نموده است. این کتاب در سال ۱۳۷۱ توسط انتشارات صفا، به چاپ رسیده است (۱۹).

۴. اختیارات بدیعی

حاجی زین‌الدین علی ابن حسین انصاری، در سال ۷۲۹ ه.ق در شیراز به دنیا آمد. تنها اثری که از وی به جا مانده، «اختیارات بدیعی» است. این اثر یک مجموعه‌ی داروهای مفرد و مرکب طب سنتی می‌باشد. وی این کتاب را

تألیف وی می‌باشد که مدت‌ها به عنوان مرجع دانشجویان پزشکی در دنیا مورد استفاده قرار گرفته است (۱۶).

کتاب بیستم از الحاوی به داروهای مفرد اختصاص داشته که در این مطالعه مورد بررسی قرار گرفته است (۱۷).

۲. قانون در طب

کتاب قانون در طب اثر شیخ‌الرئیس ابوعلی حسین بن عبدالله بن حسن بن علی ابن سینا معروف به ابن سینا یا ابوعلی سینا متولد در ماه صفر به سال ۳۷۰ یا ۳۷۳ ه.ق در بخارا می‌باشد. کتاب قانون مهم‌ترین، مفصل‌ترین و مشهورترین اثر طبیبی شیخ‌الرئیس و از مهم‌ترین کتاب‌های طبیبی شرق و غرب می‌باشد. شیخ‌الرئیس تألیف این کتاب را در سال ۴۰۳ ه.ق در جرجان آغاز و در ۴۱۴ ه.ق در همدان به پایان برد. قانون مشتمل بر پنج کتاب بوده و کتاب دوم آن درباره‌ی داروهای مفرد است. شیخ در این کتاب تقریباً تمام داروهای گیاهی، حیوانی و معدنی را با خواص و موارد استعمال آن‌ها آورده است. در این کتاب ابن سینا حدود ۸۰۰ دارو را نام برده که قسمتی از آن‌ها همان است که دیسکوریدوس و جالینوس در کتاب‌های خود آورده‌اند؛ تعداد زیادی دارو نیز که در کتب قدما نبوده، شیخ‌الرئیس خود اضافه نموده است. این کتاب توسط عبدالرحمن شرفکندی ترجمه و توسط انتشارات سروش منتشر شده است (۱۸).

۳. مخزن‌الادویه

کتاب مخزن‌الادویه اثر محمد حسین بن محمد هادی علوی عقیلی خراسانی است که در قرن ۱۲ ه.ق میزیسته است. عقیلی خود تصریح نموده که تنها به تقلید از گذشتگان نپرداخته، بلکه سخنانی گفته که حقیقت آن‌ها، با تجربه برای وی به اثبات رسیده است.

مفردات مخزن‌الادویه یکی از مشهورترین و مفصل‌ترین کتاب‌هایی

دارد. بعضی از این گیاهان علاوه بر داشتن آنتی‌اکسیدان‌ها می‌توانند تکثیر سلول‌های سرطانی را در بدن حیوانات یا رده‌های سلولی سرطانی، در محیط آزمایشگاه کند و یا متوقف نمایند. برای سهولت کار، در گیاهانی که از منابع طب سنتی استخراج شده‌اند، منابع با حروف اختصار برای هر گیاه ذکر شده است؛ بدین ترتیب که حرف «ح» برای کتاب الحاوی، حرف «ق» برای کتاب قانون، حرف «م» برای کتاب مخزن‌الادویه و حرف «ا» برای کتاب اختیارات بدیعی اختصاص یافته است.

◀ سرطان:

ورم سرطانی، ورمی است که منشأ آن سودای حاصل از صفراوی سوخته باشد. گیاهان دارویی که برای درمان ورم سرطانی در منابع مورد مطالعه ذکر گردیده‌اند عبارتند از:

۱. **لوف (فیلگوش):** سرطان بینی را از بین می‌برد. (م، ق و ح). برای درمان جذام مفید است (م). این گیاه دارای خاصیت آنتی‌اکسیدانی است (۲۱). در کتاب اختیارات بدیعی هم اسم این گیاه ذکر شده ولی برای آن اثر ضد اورام یا سرطان ذکر نشده است.

۲. **آذریون (آفتاب پرست):** برای درمان ورم‌ها مفید است (ا). در نسخ دارویی مورد استفاده در درمان سرطان در کتاب قانون، به کار برده شده است. گل آفتاب پرست یک داروی مؤثر برای جلوگیری از تجزیه شدن خون سرطانی است و در مورد مبتلایان به سرطان که عضو مریض قابل جراحی نباشد، خوردن آن، آثار مفیدی دارد. گلیکوزیدهای استخراج شده از گیاه آذریون، دارای خاصیت ضد التهابی و ضد سرطانی بر رده‌ی سلول‌های سرطان کولون، لوکمی و ملانوم هستند (۲۲).

۳. **زعفران:** در نسخه‌های درمانی سرطان وجود دارد (ق). این گیاه خاصیت سایتوتوکسیک نیز

به همسریکی از شاهزادگان به نام «بدیع الجمال» اهدا نمود؛ لذا این کتاب، «اختیارات بدیعی» نام گرفته است. با توجه به اینکه بدیعی آثار طبی آن زمان به زبان عربی نگاشته می‌شدند، ویژگی خاص این اثر آن است که به زبان فارسی نوشته شده است. در نگارش این کتاب از نظرات حدود ۳۰ طبیب، از جمله جالینوس و دیسقوریدوس استفاده شده است. به اشاره‌ی نویسنده، دو کتاب «جامع» و «منهاج» از منابع اصلی این کتاب بوده‌اند. این کتاب توسط دکتر محمد تقی میر، تصحیح و تحشیه گردید و در سال ۱۳۷۱ توسط شرکت دارویی پخش رازی منتشر شد (۲۰).

یافته‌ها:

در بررسی چهار کتاب ذکر شده، تعداد ۲۰۱ داروی گیاهی، ۴۷ دارو با منشأ جانوری و ۲۸ دارو با منشأ معدنی جهت درمان سرطان و معادل‌های آن یافت شد. از ۲۰۱ گیاه دارویی مذکور، تعداد ۴۸ گیاه در متون و منابع امروزی نیز دارای اثرات ضد سرطان، سایتوتوکسیک و آنتی‌اکسیدان هستند. اسامی علمی این گیاهان با استفاده از نظرات زریاب، طباطبائی، مظفریان، کریمی و امین در جدول شماره ۱ ارائه شده است. ارائه‌ی نظریات افراد فوق‌الذکر بدین دلیل اهمیت دارد، که تطبیق نام گیاهان دارویی مندرج در متون طب سنتی، کاری بسیار پیچیده و سخت می‌باشد. تحقیقات جدید، برای برخی از این گیاهان، خواص آنتی‌اکسیدانی و یا ضد سرطانی در رده‌های سلول‌های سرطانی در آزمایشگاه یا در حیوانات نشان داده است. بسیاری از این گیاهان دارای مواد آنتی‌اکسیدان می‌باشند. آنتی‌اکسیدان‌های طبیعی شامل توکوفرول‌ها، فلاونوئیدها، کوئرستین‌ها، اسید سینامیک و ترکیبات پتیدی و فنولی می‌باشند. اکسیداسیون خودبه‌خود لیپیدها با فرایند پیر شدن، تخریب غشا و ایجاد سرطان در موجودات زنده ارتباط

- دارد (۲۳).
۴. **زیتون:** در نسخ ترکیبی ضد سرطانی کتاب قانون به روغن زیتون اهمیت خاصی داده شده است. عصاره‌ی بوتانولی زیتون دارای چهار ماده‌ی آنتی‌اکسیدانی اسید کوماریک، اسید فرولیک، اسید سینامیک و اولئوروپین می‌باشد (۲۴).
۵. **تودرنج:** مصرف آن در ترکیب با عسل به صورت یک لایه‌ی ضخیم روی غده‌ی سرطانی مفید است (ح). خاصیت آنتی‌موتازنیک نیز از خود نشان داده است (۲۵).
۶. **خشخاش:** برای درد های سرطانی و تحلیل اورام، نافع است (ح، م). خاصیت آنتی‌اکسیدانی نیز دارد (۲۶).
۷. **تفاح (سیب):** سرطان را نافع است (ح). این میوه خاصیت آنتی‌اکسیدانی دارد (۲۷). در کتاب مخزن‌الادویه هم با نام تفاح آمده و مؤثر بر اورام حاره در نظر گرفته شده است.
۸. **خروع (کرچک):** برای تحلیل اورام نافع است (ح، م، ا، ق). برگ‌های آن خاصیت سایتوتوکسیک دارند (۲۸).
۹. **بقله حقاء (بقله الزهرا):** لغت، عربی است. به فارسی خرفه و تورک نامیده می‌شود. برای اورام مفید است (م). در الخاوی نیز اسم این گیاه آورده شده ولی مؤثر بر اورام گرم در نظر گرفته شده است. برگ‌های آن خاصیت سایتوتوکسیک دارند (۲۹).
۱۰. **کهربا:** سرطان را نافع است (ح، ق). در کتاب اختیارات بدیعی و مخزن‌الادویه هم اسم این گیاه آورده شده ولی اثر ضد سرطان یا اورام برای آن ذکر نشده است. کهربا مهارکننده‌ی long-chain esters بوده و از این رو سایتوتوکسیک می‌باشد (۳۰).
۱۱. **ثوم (سیر):** برای تحلیل اورام نافع است (م). در کتاب الخاوی و اختیارات بدیعی هم اسم سیر با نام ثوم آمده است، ولی اثر ضد سرطانی یا مؤثر بر اورام برای آن ذکر نشده است. در کتاب الخاوی هم دارای خاصیت سایتوتوکسیک است (۳۱).
۱۲. **جعد (عنبربید):** در درمان ورم نافع است (ح). در کتاب اختیارات بدیعی و مخزن‌الادویه هم نام این گیاه آورده شده، ولی اثری در این زمینه برای آن ذکر نشده است. خاصیت سایتوتوکسیک نیز برای آن گزارش شده است (۳۲).
۱۳. **کرنب (کلم):** به تنهایی یا با آرد جو محلل اورام بارده بلغمیه و سرطان است (م).
- ◀ **ورم صلب یا سخت:** سقیروس که همان ورم سخت است بر دو نوع است:
الف سقیروس خالص: ورم سخت بدون حس و بدون درد
ب سقیروس ناخالص: ورم سخت که در سختی مانند نوع خالص است اما تا اندازه‌ای حس دارد ولی درد ندارد. مفرداتی که در نسخ منابع مورد مطالعه برای درمان ورم سخت ذکر گردیده‌اند عبارتند از:
۱. **خطمی:** برای تحلیل اورام و درمان خنازیر مفید است (م، ح، ا). این گیاه خاصیت آنتی‌اکسیدانی دارد (۳۳).
۲. **گل راعی:** در نرم نمودن آماس‌های سفت، نافع است (ق). از این گیاه خاصیت سایتوتوکسیک گزارش شده است (۳۴).
۳. **اقحوان (بابونه):** در اختیارات بدیعی با نام بابونج ذکر شده است. خوردن آن در مداوای ورم سخت مفید است (ق، ا). این گیاه اثر مهاری بر تشکیل کروماتیدهای خواهری داشته و از این رو خاصیت سایتوتوکسیک دارد (۳۵).
۴. **ب‌طیخ (خر بزه):** ضماد خم آن جهت اورام صلبه نافع است (م). در یک مطالعه، سلول‌های

عصاره‌ی گیاه کبر به گوشت قرمز اضافه شد و سپس گوشت به مدت ۱۸۰ دقیقه با شیره‌ی معده حرارت داده شد. عصاره گیاه کبر از اکسیداسیون خودبه‌خودی لپید در گوشت جلوگیری نمود (۴۲).

۱۰. اسفناخ: ضماد پخته‌ی آن جهت

اورام صلبه نافع است (م). نام این گیاه در کتاب اختیارات بدیعی و الحوی هم آمده ولی اثری در این زمینه برای آن ذکر نشده است. برگ اسفناخ دارای آنتی‌اکسیدان‌های فلاونویدی است که Patuletin و Spinacetin نامیده می‌شوند (۴۳).

کاهش پراکسیداسیون لپیدی در اتوپسی کبد موش‌های تحت پرتو تابی با اشعه‌ی گاما که عصاره‌ی اسفناخ مصرف می‌کردند، نشان دهنده‌ی اثر محافظت‌کننده‌ی اسفناخ می‌باشد (۴۴). گلیکولیپیدهای سبزیجات، از جمله اسفناخ در محیط آزمایشگاهی، دارای خاصیت مهارکنندگی DNA پلی‌مراز آلفا و مهارکنندگی سلول‌های سرطانی انسان هستند. اسفناخ دارای مقادیر زیادی از sulfoquinovosyl diacylglycerol است که اثر مهارکنندگی روی DNA پلی‌مراز آلفا و رشد سلول‌های سرطانی انسان دارد (۴۵).

۱۱. لسان الحمل (بارهنگ): در

نسخه‌ی علاج ورم سخت کبندی استفاده می‌شود (ق). برای خنازیر نافع است (م، ح، ا). خاصیت آنتی‌اکسیدانی برای آن دیده شده است (۴۶).

۱۲. حرشف (کذگر): برای تحلیل

ورم‌های صلب مفید است (م، ا، ح). خاصیت سایتوتوکسیک دارد (۴۷).

۱۳. کتان: در درمان ورم صلب

نافع است (ح، م). در کتاب اختیارات بدیعی نام این گیاه آورده شده ولی اثری در این زمینه برای آن ذکر نشده است. عصاره‌ی کتان دارای فیتواستروژن‌هاست. فیتواستروژن‌ها گروه متنوعی از ترکیبات گیاهی

ماکروفناژ پریتونئال که تحت تأثیر عصاره خربزه قرار گرفته بودند از نظر تولید رادیکال‌های پرواینترفرون‌ها و سایتوکاین‌های التهابی مورد بررسی قرار گرفتند. عصاره‌ی خربزه به صورت وابسته به دوز از تولید آنیون سوپر اکسید و پراکسی نیتریت جلوگیری نمود. این عصاره، علاوه بر خاصیت آنتی‌اکسیدانی، دارای خواص ضد التهابی نیز می‌باشد؛ زیرا تولید اینترلوکین ۱۰ را در ماکروفناژ پریتونئال القا می‌نماید (۳۶).

۵. چای خطائی: ضماد پخته‌ی آن جهت

اورام صلبه نافع است (م). مطالعات گذشته نگر انسانی حاکی از اثر محافظت‌کننده‌ی مصرف چای در برابر squamous cell carcinoma و basal cell carcinoma می‌باشند (۳۷). یک مطالعه‌ی کوهورت در ژاپن نشان داده است، ریسک ابتلا به سرطان پیشرفته‌ی پروستات در مردانی که چای مصرف می‌کنند، کمتر خواهد بود (۳۸).

۶. شعیر (جو): ضماد آرد آن محل

اورام صلبه است. با رازیانج و تخم کتان و نفت و بول اطفال به جهت اورام صلبه نافع است (م). خاصیت حل‌کننده‌ی ورم‌های سخت و بلغمی را دارد (ح، ق، ا). جو احتمالاً داروی مفیدی برای سرطان است. جو دارای موادی است که مواد موجد سرطان را در بستر روده‌ها سرکوب می‌نماید و به این دلیل جو را در ردیف مواد ضد سرطان قرار می‌دهند (ق). جو دارای خواص آنتی‌اکسیدانی است و رادیکال‌های آزاد را از بین می‌برد (۳۹).

۷. فلافل الماء: محل اورام صلبه

است (م، ح، ق). خاصیت آنتی‌اکسیدانی دارد (۴۰).

۸. قذّب: محل اورام صلبه است (م).

خاصیت سایتوتوکسیک دارد (۴۱).

۹. کبر: برگ آن با ادویه‌ی مناسب،

محل خنازیر و اورام صلبه است (م، ح، ق). در یک مطالعه،

۱۹. **فراسیون:** چون تازه و تر آن را با پیه گردهی بز، مخلوط شده و بر هر نوع ورمی گذاشته شود، بزودی تحلیل می‌رود (م). برای خنازیر نافع است (م، ا). در کتاب الحاوی نیز اسم این گیاه آورده شده ولی در این زمینه برای آن اثری ذکر نشده است. خاصیت آنتی اکسیدانی آن گزارش شده است (۵۳).

۲۰. **آذریون (گل آفتاب پرست):** چون با روغن مخلوط شود و بر ورم صلب ضمداد شود، تحلیل می‌دهد. در کتاب الحاوی با نام آذریونه آمده است ولی اثری در این مورد از آن ذکر نشده است.

◀ **ورم سرد:** مفرداتی که در نسخ منابع مورد مطالعه برای درمان ورم سرد ذکر گردیده‌اند، عبارتند از:

۱. **بصل (پیاز):** ضمداد آن به تنهایی و یا با ادویه مناسب جهت نضح اورام بارده نافع است (م، ق). پیاز دارای خاصیت آنتی اکسیدانی و ضد سرطانی است (۵۴).

۲. **حل‌بوب:** محلل اورام بارده است (م). دی‌ترپنوئید موجود در آن به عنوان مدولاتور در داروهای ترکیبی ضد سرطان استفاده می‌شود (۵۵).

۳. **خروع (کرچک):** در کتاب الحاوی و مخزن‌الادویه و اختیارات بدیعی به نام خروع نامیده می‌شود. به فارسی بید انجیر و به ترکی کرچک گفته می‌شود. ضمداد آن جهت اورام بلغمی نافع است (م، ح، ا، ق). خاصیت سایتوتوکسیک دارد و باعث القای آپوپتوز در سلول‌های ملانوما SK-MEL-28 انسانی می‌شود (۵۶).

۴. **رطبه:** در کتاب‌ها با نام رطبه آورده شده که به فارسی اسپست و به ترکی یونجه نامیده می‌شود. ضمداد کوبیده آن با عسل جهت ورم سرد نافع است (م، ق). در کتاب الحاوی و اختیارات بدیعی نیز نام این گیاه آورده شده ولی

غیر استروئیدی هستند، که اثراتی مشابه استروژن درون زاد در انسان دارند و خاصیت ضد سرطانی نیز به آن‌ها نسبت داده شده است. عصاره‌ی قسمت‌های مختلف گیاه کتان (برگ، ساقه، ریشه) مانع از تکثیر سلول‌های سرطانی رده Jcg3 می‌شوند (۴۸).

۱۴. **کزبره (گشنیز):** برای درمان خنازیر و اورام صلبه مفید است (ح، م، ا). مطالعات نشان داده‌اند که عصاره‌ی آبی و اتری گشنیز که شامل کاروتنوئیدها و فنولیک‌ها است، خاصیت آنتی اکسیدان چشمگیری دارد. در یک مطالعه، عصاره‌ی آبی و اتری گشنیز به وسیله‌ی گاواژ به رت‌های wistar به مدت ۳۰ و ۶۰ روز متوالی داده شد. در پایان هر دوره نمونه‌ی خون و کبد از نظر پراکسیدان‌ها به روش thiobarbituric reactive substances ارزیابی شدند. این ارزیابی نشان دهنده‌ی خاصیت آنتی اکسیدانی عصاره‌ی گشنیز بود (۴۹).

۱۵. **تین (انجیر):** برای تحلیل اورام صلبه و خنازیر نافع است (ح، م، ق). در کتاب اختیارات بدیعی نیز از انجیر تبر (تین رطب) و انجیر خشک (تین یابس) نام برده شده است؛ در مورد انجیر خشک گفته شده، ضمداد نمودن آن برای ورم‌های صلب نافع است. این گیاه خاصیت سایتوتوکسیک نیز دارد (۵۰).

۱۶. **زوفای یابس:** ضمداد آن برای ورم‌های سفت نافع است (ح) و جهت تحلیل ورم بارده مورد استفاده قرار می‌گیرد (م).

۱۷. **فاشرا:** ضمداد آن برای ورم‌های سفت نافع است (م، ح). در کتاب اختیارات بدیعی نیز نام این گیاه آمده ولی اثری در این مورد برای آن ذکر نشده است. اثرات سایتوتوکسیک آن نیز گزارش شده است (۵۱).

۱۸. **کرنب (کلم):** برای اورام صلبه نافع است (ح، ق). خاصیت سایتوتوکسیک دارد (۵۲).

(م، ق). در الحاوی نام آن آمده ولی اثر آن بر روی ورم های گرم ذکر شده است. در اختیارات بدیعی نیز نام گیاه ذکر شده ولی اثری در این رابطه برای آن بیان نشده است. از دست اندازی سلول های سرطانی نازوفارنژیال جلوگیری می نماید (۶۴).

۱۲. عنب (انگور): برای ورم سرد نافع است (م). در اختیارات بدیعی و الحاوی اثری در این زمینه برای آن ذکر نشده است. خاصیت سایتوتوکسیک دارد (۶۵).

۱۳. کرنب (کلم): برای مجموع ورم ها از جمله ورم های بلغمی نافع است (ا، ج، م).

۱۴. بابونه: در کتاب الحاوی با نام اقحوان و در کتاب مخزن الادویه با نام بابونج آورده شده است. محلل اورام بارده (م) و برای ورم های بلغمی نافع است (ج).

۱۵. شعیر (جو): برای ورم های بلغمی نافع است (ج، م، ق، ا).

۱۶. فلفل الماء: ورم های بلغمی مزمن را تحلیل برده (ا) و بر ورم های باردیه اثر دارد (م).

۱۷. حنطه (گندم): ضماد آرد گندم پخته با آب پیاز جهت اورام بارده نافع است (م).

◀ جذام:

۱. بن (قهوه): جذام را نافع باشد (م). خاصیت آنتی اکسیدانی نیز دارد (۶۶).

۲. حنطه (گندم): برای جذام منفعت دارد (ق). گندم دارای مواد فلاونوئیدی و خواص آنتی اکسیدانی است (۶۷).

اثری در این زمینه برای آن ذکر نشده است. خاصیت آنتی اکسیدانی نیز دارد (۵۷).

۵. زرنباد: ضماد تازه آن محلل ورم سرد است (م). در کتاب الحاوی و اختیارات بدیعی نیز نام این گیاه آورده شده است ولی اثری در این زمینه برای آن ذکر نشده است. دارای خاصیت سایتوتوکسیک نیز می باشد (۵۸).

۶. زوفای یابس: برای ورم های بارده مفید است (م). خاصیت سایتوتوکسیک نیز دارد (۵۹). در کتاب اختیارات بدیعی نیز نام این گیاه ذکر شده ولی اثری در این زمینه برای آن گفته نشده است.

۷. راوند: طلای آن در درمان اورام بارده نافع است (م). در کتاب الحاوی نیز نام این گیاه آمده است ولی اثر ذکر شده برای آن در مورد ورم های گرم است. رشد هپاتوما را متوقف می نماید (۶۰).

۸. اشترغاز: طلای جرم آن با سرکه جهت اورام بارده نافع است (م). در کتاب الحاوی و اختیارات بدیعی نیز نام این گیاه آمده ولی اثری در این مورد برای آن ذکر نشده است. عصاره الکلی آن خاصیت آنتی اکسیدانی دارد (۶۱).

۹. شوکه البیضاء (کنگر سفید، بادآورد): در مخزن الادویه و اختیارات بدیعی با نام بادآورد (کنگر سفید، شوکه البیضاء) و در الحاوی با نام بادآورد (کنگر سفید، شوکه البیضاء، بادآورد) آورده شده است. برای ورم های بلغمی نافع است (ج، م، ا). خاصیت آنتی اکسیدانی و هپاتوپروتکتیو دارد (۶۲).

۱۰. زنجبیل: برای ورم سرد مفید است (م، ق). در جلوگیری از آنژیوزس سلول های سرطانی نقش دارد (۶۳).

۱۱. صبر: ورم سرد را نافع است

Chaconine استخراج می‌شود که دارای خاصیت آنتی اکسیدانی می باشد. این ماده در شرایط آزمایشگاهی

۳. **چوب چیدنی:** جهت امراض سوداویه از جمله جذام نافع، عقده های صله و اورام صلبه‌ی سوداویه متحجره

جدول ۱. نام‌های علمی گیاهان

غلامرضا امین/گیاهان داروئی سنتی ایران	هادی کریمی/فرهنگ رستنی‌های ایران	ولی‌الله مظفریان/فرهنگ نام‌های گیاهان ایران	طباطبایی/تطبیق نام‌های گیاهان داروئی کهن ایران	زریاب/تطبیق نام‌های گیاهان داروئی کهن ایران	نام کتب
	1) <i>Lufa aegyptica</i> 2) <i>Arum</i>		<i>Lufa aegyptica</i>	1) <i>Dracunculus vulgaris</i> 2) <i>Arum dracunculus.</i> 3) <i>Arum italicum</i>	۱ لوف (فیلگوش) (م، ق، ح)
<i>Calendula officinalis</i>	<i>Calendula officinalis</i>	<i>Calendula officinalis</i>	<i>Calendula officinalis</i>	<i>Calendula officinalis</i>	۲ آذریون (آفتاب برست) (ا، ق)

از تهاجم موضعی و مهاجرت سلولهای آدنوکارسینومای انسانی جلوگیری کرده و به عبارتی مانع متاستاز می شود (۷۴).

۸. **خروع (کرچک):** دافع جذام است (م).

اسامی علمی گیاهان ذکر شده در مقاله در جدول ۱ ارائه شده است.

و سرطان‌ها مفید است (م). دارای خاصیت آنتی اکسیدانی نیز می‌باشد (۶۸).

۴. **حننا:** به دستور آشامیدن نقیع آن با ۷ مثقال شکر جهت ابتدای جذام بسیار نافع است. مداومت بر آن جذام را زایل کند (م) و برای ورم‌ها نافع است (ق، ح). خاصیت سایتوتوکسیک دارد (۶۹).

۵. **جرجیر:** آمده است که هرکه در شب آن را بخورد رگ جذام از دماغ او به حرکت درمی‌آید و نوز دم او را عارض می‌شود (م). در کتاب الحاوی و اختیارات بدیعی اثری درباره‌ی این موضوع برای آن ذکر نشده است. اثر ضد تقسیم بر سلولهای سرطانی ریه داشته است (۷۰).

۶. **جزر (هویج):** برای جذام نافع است (ح). در کتاب مخزن الادویه و اختیارات بدیعی اثری درباره این موضوع برای آن ذکر نشده است. تحقیقات جدید نشان داده است که هویج دارای آنتوسیانین است که یک ماده‌ی آنتی اکسیدان است (۷۱). هویج دارای خاصیت سایتوتوکسیک نیز می‌باشد (۷۲).

۷. **باطانیس (باطاطیس):** جذام را نافع است (ح). دارای خاصیت ضدسرطانی است (۷۳). از بطاطس گلیکوالکالوئیدی به نام α -

نام کتب	زریاب / تطبیق نام‌های گیاهان دارویی کهن ایران	طباطبایی / تطبیق نام‌های گیاهان دارویی کهن ایران	ولی‌الله مظفریان / فرهنگ نام‌های گیاهان ایران	هادی کریمی / فرهنگ رستنی‌های ایران	غلامرضا امین / گیاهان داروئی سنتی ایران
۳	زعفران	<i>Crocus sativus</i>	<i>Crocus sativus</i>	<i>Crocus sativus</i>	<i>Crocus sativus</i>
۴	زیتون (ق)	<i>Olea oleaster</i>	<i>Olea oleaster</i>	<i>Olea europea</i>	<i>Olea europea</i>
۵	توذرنج (ح)	1) <i>Erysimum officinalis</i> 2) <i>Sisymbrium officinale</i>	<i>Allyssum campestre</i>		
۶	خشخاش (ح، م)		<i>Papaver somniferum</i>	<i>Papaver somniferum</i>	<i>Papaver somniferum</i>
۷	تفاح (سیب) (ح)	<i>Pyrus malus</i>	<i>Malus orientalis</i>	1) <i>Malus domestica</i> 2) <i>Malus pumila</i>	
۸	خروع (کرچک) (ح، م، ق، ا)	<i>Ricinus communis</i>	<i>Ricinus communis</i>	<i>Ricinus communis</i>	<i>Ricinus communis</i>
۹	بقله حمقاء، بقله‌الزهره (خرغه) (م)		<i>Portulaca oleracea</i>	<i>Portulaca oleracea</i>	<i>Portulaca oleracea</i>
۱۰	کهربا (ح، ق)	1) <i>Pinites succinifer</i> 2) <i>Pinites stroboides</i>	<i>Amberboa</i>		
۱۱	نوم (سیر) (م)	<i>Allium sativum</i>	<i>Allium sativum</i>	1) <i>Allium sativum</i> 2) <i>Allium rubellum</i>	
۱۲	جعده (عنبر بید) (ح)	<i>Teucrium polium</i>	<i>Ajuga iva</i>		
۱۳	کرنب (کلم) (ح، ق، م، ا)	<i>Brassica oleracea</i>	<i>Brassica oleracea</i>	<i>Brassica oleracea</i>	
۱۴	خطمی (ح، م، ا)	<i>Althea officinalis</i>	<i>Althea officinalis</i>	1) <i>Althea officinalis</i> 2) <i>Hibiscus</i>	<i>Althea officinalis</i>
۱۵	گل راعی (ق)		<i>Hypericum perforatum</i>	1) <i>Hypericum spp</i> 2) <i>Hypericum hyssopifolium</i> 3) <i>Hypericum scabrum</i>	
۱۶	اقحوان (بابونه) (م، ق، ح، ا)	1) <i>Matricaria chamomilla</i> 2) <i>Matricaria parthenium</i> 3) <i>Chrysanthemum parthenium</i>	<i>Anthemis</i>	1) <i>Matricaria chamomilla</i> 2) <i>Chrysanthemum indicum</i>	1) <i>Tripleurospermum disciform</i> 2) <i>Matricaria disciform</i>
۱۷	بطیخ (خربزه) (م)	<i>Cucumis melo</i>	<i>Cucumis melo</i>		<i>Cucumis melo</i>
۱۸	چای خطائی (م)			<i>Thea sinensis</i>	
۱۹	شعیر (جو) (ح، م، ق، ا)	<i>Horadeum vulgare</i>	<i>Horadeum vulgare</i>	<i>Horadeum vulgare</i>	<i>Horadeum vulgare</i>
۲۰	لفل الماء (ح، م، ق، ا)	<i>Polygonum hydropiper</i>	<i>Polygonum hydropiper</i>	<i>Elatine alsinastrum</i>	

غلامرضا امین/گیاهان داروئی سنتی ایران	هادی کریمی/فرهنگ رستنی‌های ایران	ولی‌الله مظفریان/فرهنگ نام‌های گیاهان ایران	طباطبایی/تطبیق نام‌های گیاهان داروئی کهن ایران	زریاب/تطبیق نام‌های گیاهان داروئی کهن ایران	نام کتب	
	<i>Hibiscus cannabinus</i>			<i>Cannabis sativa</i>	قنب (م)	۲۱
	<i>Capparis spinosa</i>	<i>Capparis</i>	<i>Capparis spinosa</i>	<i>Capparis spinosa</i>	کبر (ح، م، ق)	۲۲
		<i>Spinacia oleracea</i>			اسفناخ (م)	۲۳
<i>Plantago major</i>	1) <i>Plantago major</i> 2) <i>Plantago amplexicaulis</i> 3) <i>Plantago lanceolata</i> 4) <i>Plantago media</i>	<i>Plantago major.</i>	<i>Plantago major</i>	<i>Plantago major</i>	لسان الحمل (بارهنگ) (ق، ح، م، ا)	۲۴
	1) <i>Eringium caeruleum</i> 2) <i>Gundelia tounefortii</i> 3) <i>Silybum vaill</i>	<i>Cirsium Echinus</i>	<i>Cynara scolymus</i>	<i>Cynara scolymus</i>	حرف (کنگر) (م، ا، ح)	۲۵
	<i>Linum usitatissimum</i>	<i>Linum usitatissimum</i>		<i>Linum usitatissimum</i>	کتان (ح، م)	۲۶
<i>Coriandrum sativum</i>	<i>Coriandrum sativum</i>	<i>Coriandrum sativum</i>	<i>Coriandrum spp.</i>	<i>Coriandrum sativum</i>	کزبره (گشنیز) (ح، م، ا)	۲۷
	1) <i>Ficus carica</i> 2) var <i>sylvestris</i> 3) var <i>genuina</i>	<i>Ficus carica</i>		1- <i>Ficus syncomorus</i> 2- <i>Aegle marmelo</i>	تین (انجیر) (م، ق، ح، ا)	۲۸
	<i>Hyssopus officinalis</i>		<i>Hyssopus officinalis</i>	<i>Hyssopus officinalis</i>	زوفای یابس (ح، م)	۲۹
	<i>Bryonia dioica</i>	<i>Bryonia alba</i>	1) <i>Bryonia alba</i> 2) <i>Tamus dioica</i>	<i>Bryonia alba</i>	فاشرا (ح، م)	۳۰
	1) <i>Allium ampelprasum</i> 2) <i>Ballota</i>	<i>Marrubium</i>	<i>Marriubim vulgare</i>	<i>Marrubium vulgare</i>	فراسیون (م، ا)	۳۱
<i>Allium cepa</i>	<i>Allium cepa</i>			<i>Allium cepa</i>	بصل (پیاز) (م، ق)	۳۲
	<i>Mercurialis</i>			<i>Euphorbia dendroides</i>	حلیوب (م)	۳۳
	1) <i>Medicago Tourn</i> 2) <i>Medicago sativa</i>	<i>Medicago rugosa</i>	<i>Medicago sativa</i>	<i>Medicago sativa</i>	رطبه (یونجه) (م، ق)	۳۴
<i>Curcuma zedoaria</i>	<i>Ammi (Tourn)</i>			<i>Zingiber zerumbet</i>	زرنباد (م)	۳۵
	<i>Rheum ribes</i>		<i>Rheum palmatum</i>		راوند (م)	۳۶
				1) <i>Ferula assadulcis</i> 2) <i>Ferula assafoetida</i>	اشترغاز (م)	۳۷
	<i>Acanthus Tourn</i> <i>Carduus (Tourn)</i> <i>Cirsium echinus</i>	<i>Cirsium Echinus</i>	1) <i>Cnicus acarna</i> 2) <i>Sylibum marianum</i>	1) <i>Cnicus acarna</i> 2) <i>Picnomon acarna</i> 3) <i>Onopordon acanthium</i> 4) <i>Silybum marianum</i>	شوکه ال بیضا (بادآورد، کنگر سفید) (ح، م، ا)	۳۸

غلامرضا امین/ گیاهان داروئی سنتی ایران	هادی کریمی/ فرهنگ رستنی های ایران	ولی الله مظفریان/ فرهنگ نام های گیاهان ایران	طباطبایی/ تطبیق نام های گیاهان داروئی کهن ایران	زریاب/ تطبیق نام های گیاهان داروئی کهن ایران	نام کتب	
<i>Zingiber officinalis</i>	<i>Zingiber officinalis</i>	1) <i>Zingiber adoms</i> 2) <i>Zingiber officinalis</i>	<i>Zingiber officinalis</i>	<i>Zingiber officinalis</i>	زنجبیل (م و ق)	۳۹
	<i>Aloe vera</i>		<i>Aloe vera</i>	<i>Aloe vera</i>	صبر (م و ق)	۴۰
	1) <i>Mangifera indica</i> 2) <i>Vitis silvestris</i>		<i>Vitis vinifera</i>	<i>Vitis vinifera</i>	عنب (انگور) (م)	۴۱
<i>Coffea arabica</i>	1) <i>Coffea liberica</i> 2) <i>Pistacia</i> 3) <i>Pistacia khinjuk</i>	<i>Coffea</i>			بن (قهوه) (م)	۴۲
	1) <i>Triticum aestivum</i> 2) <i>Triticum dicoccoides</i>	<i>Triticum aestivum</i>			حطه (گندم) (م، ق)	۴۳
	<i>Smilax (Tourn)</i>				چوب چینی (م)	۴۴
<i>Lawsonia inermis</i>	<i>Lawsonia inermis</i>	<i>Lawsonia inermis</i>	<i>Lawsonia inermis</i>	<i>Lawsonia inermis</i>	حنا (ح، م، ق)	۴۵
	1) <i>Barbarae sativa</i> 2) <i>Lepidium sativum</i>		1) <i>Eruca sativa</i> 2) <i>Brassica erucastrum</i> 3) <i>Lepidium campestre</i> 4) <i>Thlaspi campestre</i>	1) <i>Eruca sativa</i> 2) <i>Brassica erucastrum</i> 3) <i>Lepidium campestre</i> 4) <i>Thlaspi campestre</i>	جرجیر (م)	۴۶
<i>Daucus carota</i>	<i>Daucus persicus Boiss</i>	<i>Daucus protericarota</i>			جزر (هویج) (ح)	۴۷
	<i>Solanum tuberosum</i>	<i>Solanum tuberosum</i>			باطانیس (ح)	۴۸

منابع

۱. رابینز، استنلی لئونارد: آسیب شناسی پایه. ترجمه: شاهرودی، شهاب؛ جهانگیری، یونس. ویراست هفتم، انتشارات دانش، تهران، ۱۳۸۴.
2. Mosaddegh M, Naghibi F. Iran's traditional medicine, past and present. In: *Traditional medicine and material medica*. Vol.1. Tehran: TMRC Publication; 2002. p.1-20.
۳. سلطانی، ابوالقاسم: تاریخچه و روش درمان سرطان در طب سنتی. مجموعه مقالات درباره طب سنتی ایران، ۱۳۶۲.
4. American Cancer Society Inc. *Cancer Facts & Figures 2010*. Atlanta: American Cancer Society; 2010. p.1-2.
5. Kintzios SE, Barberaki MG. *Plants that fight cancer*. Virginia: CRC Press; 2003.
6. Cragg GM, Newman DJ. Plants as a source of anticancer agents. *Journal of Ethnopharmacology* 2005;100:72-79.
7. Cutler SJ, Culter HG. *Biologically active natural products Pharmaceuticals*. Virginia: CRC Press. 2000.
8. McRae J, Yang Q, Crawford R, Palombo E. Review of methods used for isolation pharmaceutical lead compounds from traditional medicinal plants. *Environmentalist*. 2007;27:165-174.
۹. اخوینی، ربیع بن احمد: هدایه المتعلمین فی الطب، فی اصناف الاورام. انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ص: ۶۰۲، ۱۳۷۱.
۱۰. ربن الطبری، ابی الحسن علی بن سهل: فردوس الحکمه فی الطب، النوع الرابع، مقاله الحادیه عشر، الباب السادس فی الاورام. انتشارات دارالکتب العلمیه، بیروت، ص: ۳۲۵، ۲۰۰۲ م.

۱۱. چغمینی. محمود بن محمد بن عمر: قانونچه، فصل هفتم، در سرطان و خنازیر. انتشارات دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ۱۳۷۰.
۱۲. نفیس بن عوض بن حکیم طبیب کرمانی، برهان الدین: شرح الاسباب و العلامات، الاورام و البثور. ج. ۲، انتشارات جلال الدین، صص: ۳۹۳-۴۶۶، ۱۳۸۷.
۱۳. جرجانی، اسماعیل بن الحسن: الاغراض الطبیه و المباحث العلابیه، گفتار بیست و دوم. ج. ۲، تصحیح: تاج بخش، حسن. انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ص: ۸۰، ۱۳۸۴.
۱۴. جرجانی، زین الدین اسماعیل: ذخیره‌ی خوارزمشاهی، کتاب ششم. انتشارات بنیاد فرهنگ ایران، تهران، ص: ۴۲۶، ۱۳۳۵.
۱۵. ابن سینا، ابو علی حسن عبدالله: القانون فی الطب، الكتاب الرابع. انتشارات دار احیا التراث العربی، بیروت، صص: ۱۸۰-۱۸۹، ۲۰۰۲ م.
۱۶. ولایتی، علی اکبر: دیباچه‌ی کتاب الحاوی (کتاب چهارم)، بیماری‌های شش. مرکز تحقیقات طب سنتی و مفردات پزشکی، تهران، صص: ۱-۹، ۱۳۸۹.
۱۷. رازی، محمد بن زکریا: الحاوی، کتاب بیستم. ترجمه: افشاری پور، سلیمان. انتشارات فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران، تهران، ۱۳۸۴.
۱۸. ابن سینا، بوعلی: قانون در طب، کتاب دوم. ترجمه: عبدالرحمن. انتشارات سروش، تهران، ۱۳۵۷.
۱۹. عقیلی خراسانی، محمدحسین: مخزن الادویه. انتشارات صفا، تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۱.
۲۰. انصاری شیرازی، علی ابن حسین: اختیارات بدیعی. تصحیح و تحشیه: میر، محمد تقی. انتشارات بخش رازی، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۱.
21. Nassr-Allah A.A, Aboul-Enein A.M, Aboul-Enein K.M, Lightfoot D.A, Cocchetto A, El-Shemy H.A. Anti-cancer and anti-oxidant activity of some Egyptian medicinal plants. *Journal of Medicinal Plant Research* 2009;3(10):799-808.
22. Ukiya M, Akihisa T, Yasukawa K, Tokuda H, Suzuki T, Kimura Y. Anti-inflammatory, anti-tumor-promoting, and cytotoxic activities of constituents of marigold (*Calendula officinalis*) flowers. *Journal of Natural Products* 2006;69(12):1692-1696.
23. Nair SC, Pannikar B, Panikkar KR. Antitumour activity of saffron (*Crocus sativus*). *Cancer Letters* 1991; 57(2):109-114.
24. Amro B, Aburjai T, Al-Khalil S. Antioxidative and radical scavenging effects of olive cake extract. *Fitoterapia* 2002;73(6):456-461.
25. Di Sotto A, Vitalone A, Nicoletti M. Pharmacological and phytochemical study on a *Sisymbrium officinale* Scop. Extract. *Journal of Ethnopharmacology* 2010;127(3):731-736.
26. Dubey MK, Shasany AK, Dhawan OP, Shukla AK, Khanuja SPS. Lipid peroxidation and antioxidant activities involved in resistance response against downy mildew in opium poppy. *Journal of Phytopathology* 2010;158(2):82-92.
27. Vieira FGK, Borges GDSC, Copetti C, Amboni RDDMC, Denardi F, Fett R. Physico-chemical and antioxidant properties of six apple cultivars (*Malus domestica* Borkh) grown in southern Brazil. *Scientia Horticulturae* 2009;122(3):421-425.
28. Darmanin S, Wismayer PS, Camilleri P. An extract from *Ricinus communis* L. leaves possesses cytotoxic properties and induces apoptosis in SK-MEL-28 human melanoma cells. *Natural Product Research* 2009;23(6):561-571.
29. Xin HL, Xu YF, Hou YH. Two novel triterpenoids from *Portulaca oleracea* L. *Helvetica Chimica Acta* 2008;91(11):2075-2080.
30. Khan SB, Azhar-Ul-Haq, Afza N, Malik A. Tyrosinase-inhibitory long-chain esters from *Amberboa ramosa* *Chemical and Pharmaceutical Bulletin* 2005;53(1):86-89.
31. Munawir A, Sohn ET, Kang C, Lee SH, Yoon TJ, Kim JS, Kim E. Proteinaceous cytotoxic component of *Allium sativum* induces apoptosis of INT-407 intestinal cells. *Journal of Medicinal Food* 2009;12(4):776-781.
32. Menichini F, Conforti F, Rigano D. Phytochemical composition, anti-inflammatory and antitumor activities of four *Teucrium* essential oils from Greece. *Food Chemistry* 2009;115(2):679-686.
33. Kardosová A, Machová E. Antioxidant activity of medicinal plant polysaccharides. *Fitoterapia* 2006;77(5):367-373.
34. Quiney C, Billard C, Salanoubat C, Fourneron JD, Kolb JP. Hyperforin, a new lead compound against the progression of cancer and leukemia. *leukemia* 2006;20(9):1519-1525.
35. Hernández-Ceruelos A, Madrigal-Bujaidar E, De la Cruz C. Inhibitory effect of chamomile essential oil on the sister chromatid exchanges induced by daunorubicin and methyl methanesulfonate in mouse bone marrow. *Toxicol Lett* 2002;135:103-110.

36. Voludoukis I, Lacan D, Kamate C, Coste P, Calenda A, Mazier D, Conti M, Dugas B. Antioxidant and anti-inflammatory properties of a *Cucumis melo* LC. extraction rich in superoxide dismutase activity. *Journal of Ethnopharmacology* 2004;94:67-75.
37. Rees JR, Stukel TA, Perry AE, Zens MS, Spencer SK, Karagas MR. Tea consumption and basal cell and squamous cell skin cancer: Results of a case-control study. *Journal of the American Academy of Dermatology* 2007;56(5):781-785.
38. Kurahashi N, Sasazuki S, Iwasaki M, Inoue M. Green tea consumption and prostate cancer risk in Japanese men: A prospective study. *American Journal of Epidemiology* 2008;167(1):71-77.
39. Zhao H, Dong J, Lu J, Chen J, Li Y, Shan L, Lin Y, Gu G. Effects of extraction solvent mixtures on antioxidant activity evaluation and their extraction capacity and selectivity for free phenolic compounds in barley (*Hordeum vulgare* L.). *Journal of Agricultural and Food Chemistry* 2006;54(19):7277-7286.
40. Kiem PV, Nhiem NX, Cuong NX, Hoa TQ, Huong HT, Huong le M, Minh CV, Kim YH. New phenylpropanoid esters of sucrose from *Polygonum hydropiper* and their antioxidant activity. *Arch Pharm Res.* 2008;31(11):1477-82.
41. Moujir L, Seca AM, Silva AM, López MR, Padilla N, Cavaleiro JA, Neto CP. Cytotoxic activity of lignans from *Hibiscus cannabinu*. *Fitoterapia.* 2007;78(5):385-7.
42. Tesoriere L, Butera D, Gentile C, Livrea MA. Bioactive components of caper (*Capparis spinosa* L.) from Sicily and antioxidant effects in a red meat simulated gastric digestion. *J Agric Food Chem.* 2007;55(21):8465-71.
43. Aehle E, Raynaud L, Grandic S, Ralainirina R, Baltora-Rosset S, Mesnard F, Prouillet C, Mazière JC, Fliniaux MA. Development and evaluation of an enriched natural antioxidant preparation obtained from aqueous spinach (*Spinacia oleracea*) extracts by an adsorption procedure. *Food Chemistry* 2004;86(4):579-585.
44. Bhatia AL, Jain M. *Spinacia oleracea* L. protects against gamma radiations: A study on glutathione and lipid peroxidation in mouse liver. *Phytomedicine.* 2004;11(7-8):607-15.
45. Kuriyama I, Musumi K, Yonezawa Y, Takemura M, Maeda N, Iijima H, Hada T, Yoshida H, Mizushima Y. Inhibitory effects of glycolipids fraction from spinach on mammalian DNA polymerase activity and human cancer cell proliferation. *J Nutr Biochem.* 2005;16(10):594-601.
46. Stanisavljević, IT, Stojičević SS. Screening the antioxidant and antimicrobial properties of the extracts from plantain (*Plantago Major* L.). *Science and Technology* 2008;43(14):3652-3662.
47. Orhan I, Deliorman-Orhan D, Özçelik B. Antiviral activity and cytotoxicity of the lipophilic extracts of various edible plants and their fatty acids. *Food chemistry* 2009;115(2):701-705.
48. Abarzua S, Szewczyk M, Gailus S, Richter DU, Ruth W, Briese V, Piechulla B. Effects of phytoestrogen extracts from *Linum usitatissimum* on the Jeg3 human trophoblast tumor cell line. *Anticancer Res.* 2007;27(4A):2053-8.
49. De Almeida Melo E, Martins Bion F, Mancini Filho J, Barbosa Guerra N. In vivo antioxidant effect of aqueous and etheric coriander (*Coriandrum sativum* L.) extracts. *European Journal of Lipid Science and Technology* 2003;105(9):483-487.
50. Lansky EP, Paavilainen HM, Pawlus AD, Newman RA. *Ficus* spp. (fig): ethnobotany and potential as anticancer and anti-inflammatory agents. *J Ethnopharmacol.* 2008;119(2):195-213.
51. Konopa J, Matuszkiewicz A, Hrabowska M, Onoszka K. Cucurbitacines, cytotoxic and antitumor substances from *Bryonia alba* L. Part II: Biological studies. *Arzneimittelforschung.* 1974;24(11):1741-3.
52. Molas J. Cytogenetic toxicity effects of inorganic nickel and organic Ni(II) complexes on *Brassica oleracea* L. root meristem. *J Appl Genet.* 2001;42(3):257-68.
53. Martin-Nizard F, Sahnaz S, Furman C, Fruchart JC, Duriez P, Bailleul F. Natural phenylpropanoids protect endothelial cells against oxidized LDL-induced cytotoxicity. *Planta Med.* 2003;69(3):207-11.
54. Vamshi K, Nath S, Rao KNV, Banji D, Sandhya S, Sudhakar K, Saikumar P, Sudha P, Chaitanya RKA. Comprehensive review on *Allium cepa*. *Journal of advanced pharmaceutical research* 2010;1(2):94-100.
55. Corea G, Di Pietro A, Dumontet C. Jatrophone diterpenes from *Euphorbia* spp. as modulators of multidrug resistance in cancer therapy. *Phytochemistry Reviews* 2009;8(2):431-447.
56. Darmanin S, Wismayer PS, Camilleri Podesta MT, Micallef MJ, Buhagiar JA. An extract from *Ricinus communis* L. leaves possesses cytotoxic properties and induces apoptosis in SK-MEL-28 human melanoma cells. *Nat Prod Res.* 2009;23(6):561-71.
57. Liu HW, Dong XF, Tong JM. Alfalfa polysaccharides improve the growth performance and antioxidant status of heat-stressed rabbits. *Livestock Science* 2001;131(1):88-93.
58. Abdul ABH, Al-Zubairi AS, Tailan ND, Wahab SIA, Zain ZNM, Rusley S, Syam MM. Anticancer activity of natural compound (Zerumbone) extracted from *Zingiber zerumbet* in human HeLa cervical cancer cells. *International Journal of Pharmacology* 2008;4(3):160-168.
59. Renzini G, Scazzocchio F, Lu M. Antibacterial and cytotoxic activity of *Hyssopus officinalis* L. oils. *Journal of Essential Oil Research* 1999;1(5):49-654.
60. Hsu CM, Hsu YA, Tsai Y, Shieh FK, Huang SH, Wan L, Tsai FJ. Emodin inhibits the growth of hepatoma cells: finding the common anti-cancer pathway using Huh7, Hep3B, and HepG2 cells. *Biochem Biophys Res Commun.* 2010;392(4):473-8.
61. Dehpour AA, Ebrahimzadeh MA, Nabavi F, Nabavi M. Antioxidant activity of the methanol extract of *Ferula*

- assafoetida* and its essential oil composition. *Grasas y Aceites* 2009;0(4):05-412.
62. Nichita C, Neagu G, Vulturescu V, Albulescu R. Correlation between antioxidant activity and hepatoprotective effect of a vegetal bioproduct. *Molecular Crystals and Liquid Crystals* 2010;523:228-235.
63. Sagar SM, Yance D, Wong RK. Natural health products that inhibit angiogenesis: a potential source for investigational new agents to treat cancer—Part 1. *Curr Oncol*. 2006;13(1): 14–26.
64. Kayraldiz A, Kocaman AY, Rencuzoğullari E, Istifli ES, Ila HB, Topaktaş M, Dağlioğlu YK. The genotoxic and antigenotoxic effects of *Aloe vera* leaf extract invivo and invitro. *Turk J Biol* 2010;34:235-46.
65. Berardi V, Ricci F, Castelli M, Galati G, Risuleo G. Resveratrol exhibits a strong cytotoxic activity in cultured cells and has an antiviral action against polyomavirus: potential clinical use. *J Exp Clin Cancer Res* 2009 Jul 1;28:96.
66. Fortunato AS, Lidon FC, Batista-Santos P, Leitão AE, Pais IP, Ribeiro AI, Ramalho JC. Biochemical and molecular characterization of the antioxidative system of *Coffea* spp. under cold conditions in genotypes with contrasting tolerance. *J Plant Physiol*. 2010;167(5):333-42.
67. Kulkarni SD, Tilak JC, Acharya R, Rajurkar NS, Devasagayam TP, Reddy AV. Evaluation of antioxidant activity of wheat grass (*Triticum aestivum* L.) as a function of growth under different conditions. *Phytother Res*. 2006;20(3):218-27.
68. Laitonjam WS, Kongbrailatpam BD. Studies on the chemical constituents and antioxidant activities of extracts from the roots of *Smilax lanceaefolia* Roxb. *Natural Product Research* 2010;24(12):1168-1176.
69. Ling LT, Radhakrishnan AK, Subramaniam T. Assessment of antioxidant capacity and cytotoxicity of selected Malaysian plants. *Molecules* 2001;15(4);2139-2151.
70. Melchini A, Costa C, Traka M. Erucin, a new promising cancer chemopreventive agent from rocket salads, shows anti-proliferative activity on human lung carcinoma A549 cells. *Food and Chemical Toxicology* 2009;47(7):1430-1436.
71. Ravindra PV, Narayan MS. Antioxidant activity of the anthocyanin from carrot (*Daucus carota*) callus culture. *International Journal of food sciences and Nutrition* 2003;54(5):349-355.
72. Martínez A, Ikken Y, Cambero MI, Marín ML, Haza AI, Casas C, Morales P. Mutagenicity and cytotoxicity of fruits and vegetables evaluated by the Ames test and 3-(4,5-dimethylthiazol-2-yl)-2,5-diphenyltetrazolium bromide (MTT) assay. *Food Science and Technology International* 1999;5(5):431-437.
73. Ohya K, Itchoda N, Ohashi K, Onuma M, Sugimoto C, Matsumura T. Expression of biologically active human tumor necrosis factor- α in transgenic potato plant. *Journal of Interferon and Cytokine Research* 2002;22(3):371-378.
74. Shih YW, Chen PS, Wu CH, Jeng YF, Wang CJ. α -Chaconine-reduced metastasis involves a PI3K/Akt signaling pathway with down regulation of NF- κ B in human lung adenocarcinoma A549 cells. *Journal of Agricultural and Food Chemistry* 2007;55(26):11035-11043.